

Za přítelem českých sociologů

Rozloučení s Róbertem Roškem

V roce 1966, když jsme na konferenci československých sociologů v Bedřichově referovali o chystaném reprezentativním šetření sociální struktury československé společnosti, přišel za námi mladší bratislavský kolega Róbert Roško. Pěkně od plíc nám sdělil svůj nesouhlas s tím, jak opět přehlízíme Slovensko a nedáváme tamním sociologům šanci se zúčastnit nové, tentokrát dosti slibné aktivity, která by mj. umožnila i poznání a porovnání sociální stratifikace a mobility v českých zemích a na Slovensku. Uznali jsme, nabídli jsme spolupráci, a stalo se nečekané: v Sociologickém ústavu SAV se přes noc vytvořil výkonný, dobře organizovaný a odborně fundovaný tým pro výzkum sociální stratifikace a mobility, vedený iniciátorem slovenské spoluúčasti R. Roškem. Podíl slovenských sociologů v mimořádně rychlém zpracování dat, v obohacení interpretace o novou a významnou komparativní dimenzi, také však jejich úloha v publikaci knihy *Československá společnost* v roce 1969 v Bratislavě, v pozdějším vydání mobilitní studie ve Výzkumém ústavu práce v Bratislavě a v uchování tabulkového archivu v Sociologickém ústavu SAV v době, kdy pražské orgány již dávno daly výzkumná data na médiích zničit, se ukázala být klíčovou pro pozdější osudy celého tohoto velkého šetření.

Róbert Roško slovenskou část kooperace s českými badateli v oblasti sociální struktury vedl, nebo alespoň ku prospěchu věci ovlivňoval, po následující třetinu století. A zůstal věrný i svému prvotnímu otevřenému postoji. Spolupráce s ním byla vzájemně oplodňující a přátelská. Vždy plnil sliby, dodržoval termíny, dováděl dílo do publikačních výstupů. Vždy však také zůstal nonkonformním vůči všemu, co se mu nezdálo správné. Jeho tým svou kapitolu v knize z roku 1969 pojal zcela oprávněně jako kritiku příliš pomalého vyrovnávání sociálních rozdílů mezi českou částí republiky a Slovenskem. V roce 1997 pak podrobil naše společné dílo ze šedesátých let rovněž oprávněně retrospektivní kritice za nezdůvodněnou absolutizaci československého sociálního systému jako jednotné, kulturně, sociálně, psychologicky a politicky nerozlišitelné společnosti.

R. Roško však byl také jedním z nemnoha československých sociologů, činných v normalizačním období (byť v jeho případě pouze na okraji oficiality), kteří udržovali pracovní i osobní kontakty s exkludovanými českými sociology a kteří posléze, ještě v období tzv. normalizace, s hodným kusem občanské statečnosti veřejně vystoupili proti jejich nespravedlivému zavržení. Není příliš známo, že pojetí šetření třídní a sociální struktury z roku 1978, které se později stalo předmětem dalšího útoku normalizačních zubů, jsme spolu s R. Roškem a A. Matějovským projednali na společné schůzce, jejíž závěry do jisté míry napomohly možnosti jeho komparativního využití v devadesátých letech. V době po rozpadu česko-slovenské federace, jehož pozitivních důsledků si náš slovenský kolega byl vědom, aniž si způsob jeho realizace jakkoli idealizoval, podrobil pro změnu přísné kritice neslavnou subjektivní úlohu české i slovenské politické elity, která nedokázala dosaženého stupně rozvoje obou zemí využít k rozvázné postupné vzájemné emancipaci.

Róbert Roško se narodil v roce 1932 v průmyslovém městě Krompachy a své rané mládí prožil ve Spišském Podhradí. Vystudoval filozofii a sociologii v Praze a od založení akademického sociologického pracoviště v Bratislavě až do června letošního roku působil ve slovenské sociologii jako jeden z jejích nejvýznamnějších a nejosobitějších

badatelů. Krátce poté, co odešel definitivně na odpočinek, který již předtím částečně trávil v rodné obci své manželky, Lužici u Hodonína, náhle a tiše zesnul 16. 10. 2000 ve věku 68 let.

Kromě stabilní orientace na již zmíněné originálně pojaté studium slovensko-české problematiky se R. Roško zapsal do dějin československé sociologie tím, že na bázi zvenčí naoktrojovaného mezinárodního výzkumu „sblížování dělnické třídy a inteligence“ (který se opíral o podivnou představu „stírání sociálních rozdílů“ ve státně socialistických společnostech) zformuloval a v polovině osmdesátých let publikoval myšlenku o „domácím pracovním okruhu“ jako o zárodku *rozevírání* sociálních rozdílů, kterou o hezkých pár let anticipoval sociologické výzkumy po roce 1989. Angažoval se v nekonvenčních aktivitách „perestrojkového“ období. V devadesátých letech pozoruhodným způsobem inicioval a vedl výzkum zrodu občanské společnosti na Slovensku. Své myšlenky týkající se této problematiky, spojené s obtížným procesem demokratizace slovenské společnosti, sepsal ve studii *Smer moderné občianstvo* vydané v Bratislavě v roce 1995. Jeho vícedimenzionální typologie postojů obyvatelstva Slovenské republiky k demokracii není originální pouze použitou terminologií (od typu „oráčův“, který charakterizuje jako „multidimenzované občianstvo“ až po typ „valaškárov“, skrývající skupinu „čínorodých pseudodemokratů“), nýbrž především úpornou snahou postihnout v obecné problematice občanství specificky slovenské, v domácím prostředí prakticky uchopitelné jevy, jejichž řešením se slovenská demokracie musela a musí zabývat. Svou vědeckou dráhu završil monografií *Slovensko na konci tisícročia*, jejíhož vydání se již bohužel nedočkal.

Róbert Roško byl člověk skromný, pracovitý, přemýšlivý, přátelský, milý, humorový, upřímný, zásadový a statečný. O kolika lidech lze takovýto soubor epitet vyslovit bez falšování skutečnosti? O něm určitě ano. A byl takový i vůči nám, českým sociologům, kteří jsme měli tu čest jej považovat za věrného spolupracovníka a přítele. Je a bude nám tu bez něho smutno.

Pavel Machonin